

DİSTANT TƏHSİLİN GƏLƏCƏK PERSPEKTİVLƏRİ

Xülasə

Müasir dövrdə onlayn şəkildə həyata keçirilən distant təhsil bütün dünyada geniş miqyas alıb. Distant təhsil ənənəvi təhsildən fərqli olaraq coğrafi cəhətdən maneələrin olmaması, dövrün tələbatına uyğun olaraq müasir materiallardan istifadə edilməsi, yüksək texnologiya, mühazirə tipli dərslərə daha az diqqət yetirməklə tələbəyönümlülüyü ilə seçilir. Distant və ya onlayn təhsilin tərkib hissəsi olan həm sinxron, həm də asinxron təhsil *videokonfrans, hibrid təhsil, açıq cədvəlli onlayn kurslar (kütləvi açıq onlayn kurs), sabit vaxtli onlayn kurslar* şəklində həyata keçirilir. “Hibrid öyrənmə” müasir öyrətmə metodu olub, texnologiya və rəqəmsal media vasitəsilə tapşırıqları həll etməyə, tələbələrə öyrənməni daha tez aşılamağa kömək edir. Həm üz-üzə, həm də onlayn öyrənmənin üstünlükləri və zəif tərəfləri var, lakin hibrid öyrənmənin məqsədi tək bir öyrənmə təcrübəsi yaratmaq üçün iki formatı birləşdirməkdir.

Distant təhsil müsbət xüsusiyyətləri ilə müasir elmin böyük neməti, təhsilin tərkib hissəsidir.

Açar sözlər: *sinxron, asinxron, hibrid, kütləvi açıq onlayn kurslar, distant təhsil*

Aida Rasim Khanbutayeva

Future perspectives of distance education

Abstract

In modern times distance education has become widespread all over the world. Unlike traditional education, distance education is characterized by the absence of geographical barriers, the use of modern materials in accordance with the need of the time, high technology, student-orientedness with less emphasis on lecture-type classes. Both synchronous and asynchronous education which is part of distance or online education, is carried out in the form of video conference, hybrid education, open schedule online courses (massive open online course), fixed-time online courses. "Hybrid learning" – a component of distance education, is a modern teaching method that uses technology and digital media to solve tasks and help students to learn more quickly. Both face-to-face and online learning have their advantages and disadvantages, but the goal of hybrid learning is to combine the two formats to create a single learning experience.

Distance education is a great blessing of modern science with its positive features and it is an integral part of education.

Keywords: *synchronous, asynchronous, hybrid, massive open online courses, distance learning*

Giriş

Distant təhsil uzaqdan və ya məsafədən onlayn şəkildə həyata keçirilən təhsil növüdür. Sosial və iqtisadi inkişafa töhfə verən bir qüvvə kimi distant təhsil həm inkişaf etmiş, həm də inkişaf etməkdə olan ölkələrdə sürətlə əsas təhsil sistemlərinin vacib hissəsinə çevrilir və onun qloballaşması ölkələrə öz ümumtəhsil sistemi məqsədlərinin həyata keçirilməsi üçün çoxlu imkanlar yaradır. Günümüzdə distant təhsilə marağın artmasına səbəb həm COVID-19 pandemiyası, həm də davamlı bacarıqların təkmilləşdirilməsi və yenidən hazırlanması, texnoloji irəliləyişlər olmuşdur.

İlk dəfə olaraq “distant təhsil” termini Britaniya Açıq Universitetinin “Journal of Distance Education” jurnalının birinci sayında peyda oldu. Bu termininin rəsmi olaraq tanınması 1982-ci ildə baş verdi (Korsunka, 2000:58).

Təşkil baxımından təhsilin 4 forması vardır: əyani, qiyabi, distant (məsafədən) və sərbəst (eksternat).

Ənənəvi təhsil tələbə və müəllimin qarşılıqlı əlaqəsi üçün geniş imkanlar yaratdığına görə ən effektiv üsul hesab olunur və burada formal rejim dəstəklənir.

Distant təhsil anlayışı onunla çox qarışdırılan qiyabi təhsil anlayışından daha genişdir. Qiyabi tədris distant təhsilin ən erkən üsulu olduğu üçün onun mənşəyi kimi götürülür. Bu, tələbələrə öz maraqlarına uyğun olaraq fərdiləşdirilmiş fəaliyyət, yəni təlim sistemidir.

B.Holmberqə görə, distant təhsil bir çox tədris metodları ilə dəstəklənən təhsildir. Burada tələbələrin və müəllimlərin fiziki ayrılığına görə, tədrisin interaktiv mərhələsi çap, mexaniki və ya elektron cihazlar vasitəsilə həyata keçirilir (Holmberg, 2003:11).

Distant təhsil durmadan inkişaf edir və müasir mərhələdə onun aşağıdakı növləri fərqləndirilir (Korsunka, 2000:59).

1) “Təhsil təşkilatı – İnternet”. Distant təhsil əyani təhsilin qarşıya qoyduğu vəzifələri icra edir. Təhsilalanlar əyani, ənənəvi şəkildə müəllimlərlə əlaqə saxlayır və beləliklə, internetə çıxış təmin olunur.

Bu tip öyrənmədə əsas rolu təhsil serveri oynayır, tələbələrin və müəllimlərin tədris materialları şəbəkələrə yerləşdirilir və beləliklə, digər materiallara keçid təmin olunur. Bu tip distant təhsilin nəticələrini qiymətləndirmək üçün praktiki olaraq heç bir meyar yoxdur.

2) “Təhsil təşkilatı – İnternet – Təhsil təşkilatı”.

Distant təhsil əyani təhsil formasını tamamlayır və ona daha intensiv təsir göstərir. O, distant proyektlərdə iştirak edən iki və ya daha çox əyani təhsil müəssisəsinin tələbə və müəllimlərini əhatə edir. Bu tip distant təhsil üçün elektron poçtdan istifadə əsasdır.

3) “Tələbə – İnternet – Müəllim”. Qismən distant təhsil əyani təhsili əvəz edir. Dərslər e-mail, chat, web resurslarından istifadə etməklə aparılır.

4) “Tələbə – İnternet – Mərkəz”. Distant təhsil ənənəvi təhsilə bərabərdir. Telekommunikasiya texnologiyalarından istifadə əsasdır (Korsunska, 2000:60).

Distant təhsilin tarixi XIX əsrin 30-cu illərinə, qiyabi təhsilin yarandığı dövrə gedib çıxır. Lakin internetin yaranması ilə distant təhsilin rolu dramatik şəkildə dəyişdi. Distant təhsil təhsilin formalarından biridir, o, ənənəvi təhsil forması kimi mövcuddur və durmadan inkişaf edir. V.Y.Bıkova görə distant təhsil universal, sintetik, şagirdlərə şərait yaradan inteqral, humanist təhsil forması olub, tələbənin bilik səviyyəsinə və konkret məqsədlərinə uyğunlaşdırılmışdır (Bykov, 2001:61).

Ənənəvi təhsillə distant təhsil mahiyyətcə fərqlənsələr də, onlar arasında ümumi cəhətlər vardır və bunu V.Y.Bıkov aşağıdakı kimi qeyd edir: çeviklik, modulluq, paralellik, məsafədən idarə, asinxroniya, əhatə dairəsi, mənfəətlilik, xüsusi müəllim və tələbə statusu və yeni kommunikasiya texnologiyalarından geniş istifadə (Bykov, 2001:62).

1. Çeviklik. Distant təhsil alan tələbələr mühazirə və seminarlar şəklində müntəzəm dərslərdə iştirak etmirlər.
2. Modulluq (və ya tədris materialının modul təqdimatı).
3. Paralellik. Təlim prosesində öyrənən və öyrədən iştirak edir.
4. Məsafədən idarə.
5. Asinxroniya. Bu, təlim prosesində müəllim müstəqil şəkildə cədvəl üzrə öyrənmə və öyrətmə texnologiyasını vaxtında, yəni münasib vaxtda həyata keçirə bilir.
6. Əhatə dairəsi. Tələbə və müəllimlər rabitə şəbəkələri və ya digər informasiya vasitələrindən istifadə etməklə bir-biri ilə əlaqə saxlaya bilir.
7. Mənfəətlilik. Bu xüsusiyyət iqtisadi səmərəliliyə aiddir. Distant təhsil ənənəvi təhsilə nisbətən təxminən 50% daha ucuz başa gəlir.
8. Müəllimin xüsusi statusu. Burada söhbət müəllimin (təربiyəçinin) yeni rolundan gedir.
9. Tələbənin xüsusi statusu. Daha doğrusu, tələbənin yeni rolu – motivasiya, təşkilatçılıq, çalışqanlıq və s.
10. Yeni informasiya texnologiyaları. Distant təhsildə yeni informasiya texnologiyalarından (kompüterlər, audio, video avadanlıqlar, sistemlər və telekommunikasiya vasitələri və s.) istifadə edilir.

Müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyaları distant təhsilin səmərəliliyinə öz töhfəsini verir. Distant təhsili inkişaf etdirmək, tətbiq etmək və idarə etmək üçün yaradılmış xüsusi təşkilatlar var. Onların vəzifəsi distant təhsil alanları əlaqələndirmək və effektiv dəstəyi həyata keçirməkdir. Onları adekvat olaraq dəstəkləyici təşkilatlar adlandırmaq olar. XIX əsrdə yaranan distant təhsil innovativ xarakter daşıyıb və indi də bu missiyanı qoruyub saxlayır (Holmberg, 2003:88).

Müasir dövrdə onlayn təhsil aktuallığını qoruyub saxlayan təhsil növü olub sinxron və asinxron formada həyata keçirilir.

“Eyni vaxtda” mənasını ifadə edən “sinxron” təhsil canlı kommunikasiya tələb edir. Sinxron öyrənməyə misal olaraq telekonfransları göstərə bilərik. Bu təhsil növü digər məsafədən təhsil formalarından çevikliyinə görə seçilir, müəllim və tələbələrin görüşmələrinə şərait yaradır. Asinxron öyrənmə isə sinxron öyrənmənin əksi olub tələbələrə daha çox azadlıq verir, onların mobilliyini artırır, onlayn şəkildə ünsiyyət qurmaq, viktorinalar təşkil etmək, video komentlərlə rəy bildirməyə imkan verir (8).

Müasir dünyamızda həm müəllim, həm də tələbələr anlayır ki, tədris prosesində xarici faktorların rolu olduqca böyükdür. Asinxron öyrənmənin çevikliyi onlara yeni məzmun yaratmağa kömək edir və materialları daha əlçatan edir. Asinxron öyrətmə metodu tələbələrə məzmunla nəzər yetirməyə və onlarda motivasiyanın yaranmasına kömək edir.

Həm sinxron, həm də asinxron təhsil distant və ya onlayn təhsilin tərkib hissəsi olub *videokonfrans*, *hibrid təhsil*, *açıq cədvəlli onlayn kurslar* (*kütləvi açıq onlayn kurs*), *sabit vaxtlı onlayn kursları* özündə ehtiva edir.

Videokonfrans ənənəvi görüş olub, iki və ya daha çox iştirakçının internet üzərindən video vasitəsilə əlaqə qurmasıdır. Videokonfranslar Zoom, Blackboard Collaborate, Adobe Connect və başqa proqramlar vasitəsilə həyata keçirilir.

Hibrid təhsil sinxron və asinxron metodları özündə cəmləşdirir. Bu haqda məqalədə geniş məlumat verəcəyik (9).

Açıq cədvəlli onlayn kurslar adından da bəlli olduğu kimi, tələbələrə azadlıq vəd edir. Kursu bitirmək üçün tələbələr onlayn kitablar, bülleten lövhələri, imeyl və digər tapşırıqlardan istifadə etmək şansı qazanır. Bu kurslar güclü intizam və motivasiya tələb edir.

Sabit vaxtlı onlayn kurslarda isə adından göründüyü kimi tələbələr təyin olunmuş vaxtda sayta giriş edir, müəyyən vaxt aralığında çalışmaları yerinə yetirirlər. Bu çalışmalara çat və müzakirə forumları aiddir. Sabit vaxtlı onlayn kurslar tələbələrin qarşılıqlı əlaqəsini yüksəltməyə xidmət edir. Müəllimlər informasiyanı onlayn olaraq internet üzərindən göndərir və buraya onlayn kitablar, qeydə alınmış videolar, səsli prezentasiyalar və müəllimlə tələbə arasında yazılan yazışmalar aiddir.

Bu gün distant təhsilin ən çox yayılmış növü sabit vaxt kurslarıdır. Sabit vaxtlı dərslər ciddi şəkildə reallaşan onlayn dərslərdir. Bu növ tədris prosesində tələbələrdən müəyyən vaxtda onlayn öyrənmə mühitinə daxil olmaq tələb olunur. Sabit vaxt kurslarının bir sıra üstünlükləri var (11). Onları aşağıdakı kimi qruplaşdırma bilərik:

1. Sabit onlayn dərslər bütün dünyada tələbələrə eyni şəbəkəyə qoşulmaq və öyrənmək şansı verir;
2. Tələbələr dünyanın istənilən yerindən əlaqə yarada bilir və bu, zəngin fikir və qlobal perspektiv mübadiləyə imkan verir;

3. Bu dərslər tələbələrə onlayn dərslərdə iştiraklarını və tələbəyə real sinif təcrübəsini hiss etdirir.

Sabit vaxtlı onlayn kursların müsbət cəhətləri ilə yanaşı, bəzi çatışmayan cəhətləri də vardır. Belə ki, bu distant təhsil növü tələbələrə lazımi qədər çeviklik imkanı vermir, cədvəllər bəzən uyğun gəlmir, dil maneələri onlayn söhbətlərdə problem yaradır.

Distant təhsilin tərkib hissəsi olan “hibrid öyrənmə” qarışıq öyrənmə kimi də tanınır. O, öyrətmə metodu olub, texnologiya və rəqəmsal media vasitəsilə tapşırıqları həll etməyə, tələbələrə öyrənməni daha tez aşılamağa kömək edir. “Flipped classroom” qarışıq öyrənmə olub, tələbələrə materialları dərslərdən əvvəl görməyə şərait yaradır. Müəllim nəzarəti altında tapşırıqlar sinif ortamında həll olunur (10).

Qarışıq təlim metodlarının gücü onların tələbə təcrübəsini təkmilləşdirmək bacarığındadır. Tədqiqatlar göstərir ki, “qarışıq öyrənmə” uğursuzluq nisbətərini azaldır, öyrənməni yaxşılaşdırır və

qarşılıqlı əlaqəni artırır. Qarışıq öyrənmə üzbəüz tədrisin və onlayn təlimin ən yaxşı aspektlərini birləşdirir, bu yolla tələbələrə öz sürətlərində öyrənməyə imkan verir.

Qarışıq kurslara həm üz-üzə, həm onlayn və ya rəqəmsal kurs komponentlərinin qarışığı daxildir. Bu təlim növündə fərdi və onlayn elementlər daha zəngin öyrənmə təcrübəsi yaratmaq üçün birlikdə işləyir və sadəcə müxtəlif formatlarda kurs məzmununu təkrarlamır. Qarışıq öyrənmədə istifadə edilən ən çox yayılmış texnologiya videodur, lakin adaptiv təlim platformaları, planşetlər, smartfonlardan da istifadə olunur (Neeru, 2016:7).

Bir çox pedaqoqlar üçün video qarışıq öyrənmədə əsas çatdırılma vasitəsidir. Məsələn, çevrilmiş sinif otaqları (flipped classroom) tələbələrdən dərstdən əvvəl mühazirə materiallarını nəzərdən keçirməyi tələb edir və buna görə də müəllimlər və ya təlimçilər qısa video mühazirələr hazırlayırlar. Bununla yanaşı, slaydların ekran yazısı, müəllimin veb-kamera qeydi, nümayişin videosu və ya üçünün kombinasiyasını da bura daxil etmək olar.

Hibrid təhsil tələbələrin dərse şəxsən qatıldığı, digərlərinin isə virtual olaraq evdən dərse qoşulduğu təhsil modelidir. Pedaqoqlar videokonfrans aparatları və proqram təminatı kimi alətlərdən istifadə etməklə, eyni zamanda, uzaqdan və üzbəüz tələbələrə dərslər deyirlər (12).

Hibrid dərslər fərdi və onlayn öyrənmənin ən yaxşı aspektlərini birləşdirir, eyni zamanda bir çox tələbələr üçün təhsili daha əlçatan edir.

“Hibrid öyrənmə” və ya “qarışıq öyrənmə” çox vaxt bir-biri ilə səhv salına bilər, lakin hər ikisi eyni təlimat elementlərini özündə ehtiva edir. Qarışıq öyrənmə fərdi tədrisi asinxron təlim metodları ilə birləşdirir, burada tələbələr onlayn məsələlər üzərində işləyir və öz vaxtları ərzində təlimat videolarına baxırlar.

Həm üz-üzə, həm də onlayn öyrənmənin üstünlükləri və zəif tərəfləri var. Hibrid öyrənmənin məqsədi hər hansı zəif nöqtələr olmadan tək bir öyrənmə təcrübəsi yaratmaq üçün iki formatı birləşdirməkdir.

Müasir dövrdə distant təhsil öz aktuallığı ilə digər təhsil növlərindən məhz təhsil proqramlarının zənginliyi ilə seçilir. Belə proqramlardan biri də KAOK-dur (kütləvi açıq onlayn kurs) (13).

KAOK (massive open online course) nədir? Bu kurs çoxlu sayda coğrafi cəhətdən səpələnmiş tələbələr üçün nəzərdə tutulmuş pulsuz internet əsaslı distant təhsil proqramıdır. O, akademik kredit təklif etməsə də, sertifikatlaşdırma, məşğulluq imkanlarını artırır və ya əlavə tədqiqatlar təklif edə bilər. Tipik olaraq, KAOK ali təhsil və karyera yüksəlişi üçün istifadə olunur.

KAOK ilk dəfə 2008-ci ildə Şahzadə Edvard Adası Universitetindən Deyv Cormier tərəfindən Manitoba Universitetinin təklif etdiyi “Connectivism and Connective Knowledge” onlayn kursu üçün istifadə edilmişdir. Universitetdə təhsil haqqı ödəyən 25 tələbə və ümumi əhali arasından 2300 ödənişsiz tələbə həmin onlayn kursda iştirak etmişdir (13).

KAOK kursları adətən ümumi struktura uyğun olub, modullardan ibarət olur. Hər bir modul adətən mühazirələr, interaktiv qrafika və diaqramlar, viktorina və ya testlərdən ibarət olur. Tipik modula kurs proqramı, təyin edilmiş oxunuşlar, video mühazirələr avtomatik qiymətləndirilən viktorina daxil ola bilər.

KAOK tələbənin internet vasitəsilə daxil olduğu onlayn kurslardır. Tipik olaraq, bu kurslar onlayn əldə edilə bilən ənənəvi tədris materiallarından ibarətdir və bunlara aşağıdakılar daxil ola bilər: *lentə və ya qeydə alınmış video mühazirələr, onlayn viktorina və imtahanlar, interaktiv təlim modulları və forumlar vasitəsilə digər tələbələrlə qarşılıqlı əlaqə*. Hər bir KAOK kurs provayderini və kurs platformasını ehtiva edir.

KAOK-ların təminatçıları əsasən universitetlərdir. Harvard, Massaçusets Texnologiya İnstitutu və Stanford kimi ən yaxşı təhsil müəssisələri və universitetləri onlayn kursların aparıcı təchizatçılarıdır. Microsoft və Accenture kimi korporasiyalar da açıq onlayn kurslar təqdim edir (Wang, 2015:11).

KAOK-ların xərci həm qiymət, həm də struktur baxımından əhəmiyyətli dərəcədə dəyişə bilər. Bir çox KAOK-lar tamamilə pulsuzdur, halbuki bir sıra kursları ehtiva edən onlayn dərəcə proqramları on minlərlə dollara başa gələ bilər.

KAOK-ların onlayn təhsildə bir sıra üstün cəhətləri vardır:

1. Belə ki, tələbənin gündəlik gediş-gəlişini aradan qaldırmaqla əməkdaşlıq səylərini təkmilləşdirir və vaxta qənaət edə bilər.

2. Ali təhsilə çıxışın yaxşılaşdırılması. İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə yüksək keyfiyyətli təhsilə çıxış əlçatan təhsil infrastrukturunu təmin etməklə həyat səviyyəsini artırır və davamlı inkişaf səylərinə töhfə verir.

3. Çevik öyrənmə cədvəli. Bir çox kursların tələbələrin iş qrafiklərinə uyğunlaşması daha çox çeviklik tələb edir.

KAOK-ların üstün cəhətlərilə yanaşı, bəzi çatışmazlıqları da var. Belə ki, çeviklik bəzən kursun idarə olunmasını çətinləşdirir. Bəzi tələbələr fərdi öyrənmə strukturunu tələb etdiyinə görə, təlimatçıların əlçatanlığı az olur, effektiv istifadə üçün rəqəmsal savadlılıq tələb olunur. Tələbələrin müəllimlər və digər tələbələrlə əlaqə qurma ehtimalı məhdud olur. Görmə və ya eşitmə qüsuru olan tələbələr bu kursu qəbul edə bilmir. Kurslar güclü internet bağlantıları tələb etdiyindən, bu da inkişaf etməkdə olan ölkələrdə və imkansız icmalarda problem yaradır.

“Essentials for Blended Learning” kitabında qarışıq öyrənmənin bir neçə növü – hibrid, çevrilmiş (flipped) və hifleks göstərilir. “Hyflex” (hybrid+flexible) sözlərinin ixtisar vasitəsilə birləşməsindən əmələ gələn “çeviklik” mənasını verir (Stein, 2020:13).

Hyflex elə öyrənmə modelidir ki, burada bəzi tələbələr fiziki olaraq auditoriyada iştirak etdiyi halda, digərləri dərəcə məsafədən qoşulur.

Bir çox tələbələr üçün tam onlayn kurslar sərfəlidir. Bu, tələbələrə coğrafi məsafədən asılı olmayaraq kurslara yazılmağı və öyrənmə vaxtlarını şəxsi cədvəlləri əsasında planlaşdırmağa imkan verir. Qarışıq kurslar tam onlayn kurslar qədər çeviklik təmin etməsə də, onlar öz üstünlüklərini təmin edirlər. Bu mühitə öyrəşmiş müəllim və tələbələr üçün üzbəüz öyrənmə nəinki daha rahatdır, həm də üzbəüz şəxsi münasibətlərin sürətlə qurulması üçün əlverişlidir. Beləliklə, qarışıq kurslar əlavə giriş və rahatlığa ehtiyacı olan, lakin üz-üzə ünsiyyətin rahatlığını və faydalarını tamamilə qurban vermək istəməyən tələbə və müəllimlər üçün ideal təklif verir.

1. Qarışıq öyrənmə tələbələrə səmərəli imkanlar əldə etməyə kömək edir. Məsələn, Öyrənmə fəaliyyətlərinə daha asan giriş. Lazımi materialların onlayn platformada yerləşdirilməsi daha çox tələbənin bu prosesdə iştirak etməsinə və məşğul olmasına imkan verir (Stein, 2020:15).
2. Nəzarətin artırılması. Üzbəüz sinifdə işləyən tələbələr dərəcə vaxtı müəllimdən və təkbaşına işləyərkən tədris planından təlimat alırlar. Yaxşı tərtib edilmiş qarışıq kurslarda kurs mühiti resurslar, fəaliyyət və qiymətləndirmələr vasitəsilə aydın, ətraflı, istiqamətləndirilmiş yol təklif edir.
3. Fərdiləşdirilmiş öyrənmə imkanlarının olması. Onlayn öyrənmə mühitində istifadə edilən avtomatlaşdırılmış qiymətləndirmələr fərdiləşdirilmiş öyrənmə imkanlarının dərhal və düzgün fəidəni təmin edir.
4. Artan sosial qarşılıqlı əlaqə. Üzbəüz kursda olan tələbələrin hər birinin qrup yoldaşı ilə ünsiyyət qurma imkanları məhdud ola bilər və üzbəüz mühitin özü bəzi tələbələrin iştirakına mane ola bilər. Onlayn müzakirələr, əməkdaşlıq sənədləri və s. zaman və məkan məhdudluqlarını yüngülləşdirməklə tələbə – tələbə qarşılıqlı əlaqəsinin həcmi artırıla bilər.
5. Tapşırıq üçün daha çox vaxt. Qarışıq və onlayn kurslarda tez-tez tələbələrin diqqətini çəkmək üçün yerinə yetirməli olduqları vəzifələrə yönələn veb saytlar olur. Avtomatik bildirişlər və xatırlatmalar tələbələrin öyrənmə ilə məşğul olmasına kömək edə bilər.
6. Təkmilləşdirilmiş tədris dizaynı. Qarışıq kurslar əlavə diqqət tələb edir və buna görə də üzbəüz kurslara nisbətən daha məqsədyönlü şəkildə tərtib oluna bilər.
7. Azaldılmış xərclər. Qarışıq kurslar tələbələrin, müəllimlərin və təşkilatların bir çox xərclərini (nəqliyyat, enerji sərfi və s.) azaldır (Stein, 2020:16).

Nəticə

Distant təhsil yox olacaq müasir bir tendensiya deyil. Dəyişən dünyanın ehtiyaclarını ödəmək üçün gələcəkdə bu təhsil növünə daha çox üstünlük verilməlidir. Aparılan araşdırmalar göstərir ki, distant təhsil öz müsbət xüsusiyyətləri ilə təhsilimizin parlaq gələcəyini təmin edir. O, müasir elmin böyük neməti, formasından və istifadə olunan texnologiyalardan asılı olmayaraq təhsilin tərkib hissəsidir.

Ədəbiyyat

1. Korsunska, N.O. (2000). Distance education: approaches to implementation. Modern information technologies and innovative methods of training in vocational training: methodology, theory, experience, problems: Collection. of science works. Kyiv-Vinnytsia: DOV Vinnytsia, p.29-32.
2. Holmberg, B. (2003). Distance education in essence. An overview of theory and practice in the early twenty-first century 2nd ed. Bibliotheks-und Information ssystem der University Oldenburg, 119 p.
3. Bykov, V.Yu. (2001). Distance education is a promising way to the development of professional education. Pedagogichna gazeta. No. 1, p.2.
4. <https://www.techsmith.com/blog/distance-learning/#synchronous-vs-asynchronous>
5. <https://eztalks.com/elearning/different-types-of-distance-learning.html>
6. <https://www.panopto.com/blog/what-is-blended-learning>
7. <https://www.campusexplorer.com/college-advice-tips/7021E31E/Different-Types-of-Distance-Learning>
8. Neeru, S. (2016). Distance education. Tripura University, Publishing House LTD., p.212.
9. <https://resources.owlabs.com/blog/hybridlearning>
10. <https://whatis.techtarget.com/definition/massively-open-online-course-MOOC>
11. Wang, Yu., Baker, R. (2015). Content or platform: Why do students complete MOOCs? Columbia University New York, USA. Merlot Journal of Online Learning and Teaching, Vol.11, No.1, 18 p.
12. Stein, J., Graham, C.R. (2020). Essentials for blended learning. A standards-based guide. Routledge Taylor & Francis Group. New York and London. Second edition. 201 p.

Rəyçi: ped.ü.f.d. Əmrəli Şirəliyev

Göndərildi: 05.07.2022

Qəbul edildi: 16.09.2022